

Ladislav Futtera

Mužský, 5. července 1933 Příběh jedné manifestace (2. díl)

První ohlasy

První reakce na manifestaci přinesly noviny v pátek 7. července. Český tisk byl nadšen. Oceňovala se nejen mohutnost projevu, ale i jednotné vystoupení zástupců politických stran. Agrárnický *Rodný kraj* tak zakončil svůj referát slovy: „*Z tisíců hrdel nesla se velebně do širého kraje slovanská píseň, jako vzkaz celému národu, aby nezapomínal, že jen v jednotě a svornosti je síla Slovanstva.*“¹ Většina periodik přinesla základní informace o manifestaci a (vzdor proklamacím o jednotě) podle stranického zabarvení citovala projev svého zástupce.

I když se v mnohém bezprostřední reflexe shodovaly, zůstávala i řada otázek. Například zdánlivá maličkost, kolik se vlastně na Mužském sešlo lidí. Jako s oficiálním číslem se pracovalo s počtem „*přes 30 000 lidí*“². Tento údaj se objevil již v průběhu konání manifestace, kdy Jaroslav Pokorný, jenž měl reprezentovat „*československý lid*“, uvedl svůj příspěvek slovy: „*Nás 30 000 shromážděných pod řečnickou tribunou vyleschlo s opravdovým zájmem projevy všech řečníků.*“³ Třicet tisíc účastníků zmínily následně ve svých referátech celostátní deníky jako *České slovo*⁴, *Venkov*⁵ či *Národ*⁶, krajinské listy na Mladoboleslavsku⁷ i sudetoněmecká periodika⁸. V menší míře se objevila neurčitá tvrzení, hovořící o účasti „*několika desítek tisíc*“⁹, nebo dokonce pouze „*několika tisíc*“¹⁰.

Jako bílá vrána působil článek v libereckém *Severočeském deníku*, který sice nesl titulky „*Velkolepá manifestace pro záchranu Lužických Srbů*“, avšak tuto velkolepost zajišťovalo toliko „*20 000 delegátů obcí, korporací a jednotlivců z celé Československé republiky*“¹¹. Třicetitisícovou účast nepřiznala manifestaci ani agentka NSDAP Maria Oberhoferová. Ta ve své zprávě uvádí 10 až 20 tisíc lidí, tato čísla prezentuje jako názor

¹ *Na Mužském*, *Rodný kraj*, 13. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 121.

² *Projevy pro ochranu lužických Srbů*, LSV 14/8, 1933, s. 63.

³ *Ibidem*, s. 65.

⁴ *30 000 účastníků na lužické manifestaci na Mužském*, *České slovo*, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 61.

⁵ *Na pomok Lužici – velká manifestace na Mužském*, *Venkov*, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 58.

⁶ *Třicet tisíc účastníků všenárodní manifestace pro Lužické Srby*, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 61.

⁷ Např. *Na třicet tisíc Čechoslováků manifestovalo pro práva lužických Srbů*, *Večerní České slovo*, příl. Mladá Boleslav, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 68; *Národ promluvil*, *Národní zájmy* 14/50, 10. 7. 1933, s. 1.

⁸ Např. *Slowaken für die Lausitzer Serben*, *Teplitz-Schönauer Anzeiger*, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 68; *Protest der 30 000*, *Der Tag*, Dux, 14. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 146.

⁹ *Zachraňte Lužici!* *Jizeran*, 54/29, 15. 7. 1933, s. 2.

¹⁰ *Pro kulturní záchranu lužických Srbů*, *Mladoboleslavské listy* 46/52, 8. 7. 1933, s. 1.

¹¹ *Velkolepá manifestace pro záchranu lužických Srbů*, *Severočeský deník*, 9. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 98.

pořadatelů.¹² Za pravdu Oberhoferové dává mnichovohradištská obecní kronika, dle níž se na Mužském sešlo 13 až 15 tisíc lidí.¹³ Třicetitisícovou účast do světa fikce odsouvá hlas samotného hlavního pořadatele Miloslava Škody. Škoda se k reflexi manifestace vrátil na jaře 1935 ve studii *Tragická otázka lužickosrbská*. Dle něj tak „5. července 1933 sešlo se na Mužském přes 20.000 lidí z Pojizeří, aby protestovali proti útlaku Lužičanů“.¹⁴

Je ale vůbec důležité, kolik osob se sešlo doopravdy? Manifestace byla důkladně připraveným představením. Ovšem představením s několika oponami. Jevišťem není pouze řečnická tribuna, v širším měřítku se jí stává celý vrch, kdy shromážděné masy mají dodávat účelu manifestace na významu. Údaj o účasti nemusí odpovídat a ani neodpovídá skutečnosti. Tím, že pořadatelé přesvědčí veřejnost o svých údajích, jsou tato čísla verifikována.

Takto byl i v případě Mužského údaj o účasti třiceti tisíc osob přijat. Operovaly s ním nejvlivnější pražské deníky i většina krajinských listů. Údaj o „několika desítkách tisíc“¹⁵ nelze v podstatě považovat za konkurenční cifru. Hlášení Marie Oberhoferové zůstalo tajné a široké veřejnosti nebyl určen ani zápis v mnichovohradištské pamětní knize. Sudetoněmecký tisk citoval pražské deníky, prokládaje tyto citáty povzdechy nad českým nacionalismem.¹⁶ Opravdovou polemikou s oficiálním údajem byl toliko článek v *Severočeském deníku*, jehož dosah, jakožto orgánu libereckých Čechů, byl omezený, a stať Miloslava Škody *Tragická otázka lužickosrbská*. Ta byla sice ještě na podzim 1935 přetištěna ve vlastivědném sborníku *Boleslavan*,¹⁷ avšak na veřejnost se toto svědectví dostalo až dva roky po konání manifestace. Brožura se nedočkala širší recepce a nepřekročila regionální měřítko.

Suma třiceti tisíc účastníků byla dostatečně reprezentativní a vhodná k veřejné prezentaci. Ale i se zřejmě reálnými zhruba 15 tisíci účastníků se s přehledem jednalo o nejpočetněji navštívenou akci na podporu Lužických Srbů, jíž by se přiblížily teprve manifestace v roce 1945.

Je zajímavé srovnat charakteristiku manifestace v titulech tiskových zpráv. Pokud titulek nepracuje s počtem oficiálně udávané účasti, která má vyvolávat dojem velkoleposti a mohutnosti (například *30.000 účastníků manifestace na Mužském slibuje věrnost Lužici*¹⁸), konkurují tomuto zdánlivě přesnému údaji adjektiva nesoucí příznak mohutnosti. Manifestace tak byla „velká“¹⁹, „obrovská“²⁰, „velkolepá“²¹, dokonce i „všenárodní“²².

¹² „Geschätzt wurde die Zahl auf 10–20 000. (Eine Beurteilung meinerseits unmöglich).“ *Kurzer Bericht*, SKA MZb VI, k. 8 C, f. 13.

¹³ Muzeum města Mnichovo Hradiště, Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl, f. 372r.

¹⁴ Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, Mladá Boleslav 1935, s. 11.

¹⁵ *Zachraňte Lužici!* Jizeran, 54/29, 15. 7. 1933, s. 2.

¹⁶ Např. duchcovský „Der Tag“ se odvolával na referát v „Národních listech“. Manifestaci označil jako „Der Aufschwung des tschechischen Nationalismus“. *Protest der 30 000*, Der Tag, Dux, 14. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 146.

¹⁷ Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, Boleslavan 10/2–3, 1935/1936, s. 64–72.

¹⁸ *Národ promluvil*, Národní zájmy 14/50, 10. 7. 1933, s. 2.

¹⁹ *Na pomoc Lužici – velká manifestace na Mužském*, Venkov, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 58.

²⁰ *Zachraňte Lužici!* Jizeran 54/29, 15. 7. 1933, s. 2.

²¹ *Velkolepá manifestace pro záchranu lužických Srbů*, Severočeský deník, 9. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 98.

²² *Třicet tisíc účastníků všenárodní manifestace pro Lužické Srby*, Národ, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 61.

Třebaže tedy zjevně nadsazených třicet tisíc účastníků postačovalo k navození dojmu „*nevidané manifestace*“²³, původní přání organizátorů byla ještě směřlejší. První předpoklady počítaly s 60 tisíci. Taková účast byla totiž spojována s táborem lidu z roku 1900 (bylo by jistě kacířskou otázkou ptát se, kolik se tehdy vskutku shromáždilo duší).²⁴ Srovnání s rokem 1900 a 60 tisíci se postupně vytrácelo, poslední zmínku o předchůdkyni aktuální manifestace přinesly *Národní zájmy* 26. června.²⁵ Podle toho, jak jednotlivé obce a korporace slibovaly (či neslibovaly) svou účast, bylo zřejmé, že šedesátitisícová meta zůstane v nedohlednu. Celková účast ale musela být označena za reprezentativní, aby jí mohl být přisuzován dostatečný účinek. Při reflexi její „*mohutnosti*“ tak připomínka tábora lidu z roku 1900 v drtivé většině periodik chybí. Delší vzpomínku na 33 let starý tábor lidu včetně udávané účasti 60 tisíc lidí přinesly pouze *Mladoboleslavské listy*.²⁶ Na diskrepanci mezi očekávanou a skutečnou účastí přímo upozornila dobře informovaná Maria Oberhoferová.²⁷ Mnichovohradištský kronikář Václav Pařík rovnou poznamenal: „*Morální úspěch tábora byl značný, účast občanstva proti táborům předchozím byla nepatrná vzhledem k režii, kterou si uspořádání tábora vyžádalo.*“²⁸

Zcela ojediněle se objevují zmínky o přeci jen určitých rezervách účasti. Ústředí SPL si povšimlo menšího zájmu Pražanů. Příčina byla promptně nalezena v „*pokročilé letní době*“.²⁹ Pisatel v *Mladoboleslavských listech* si zase povzddechl: „*Žel, že nejisté počasí odradilo hned z rána mnoho spolků, korporací a občanů od cesty na horu Mužský. Zarážela i slabá účast Sokolstva ze žup v Pojizeří.*“³⁰

Manifestace ale nebyla zcela všemi přijata bezvýhradně pozitivně. Již 23. června Václav Velinský v hraničářsky orientované *Obraně národa* z Jablonce nad Nisou zpochybnil účel manifestačních proklamací pro Lužické Srby i zaslání memorand do Ženevy:

„*Lužici a Lužičanům nepomůžeme žádnými manifestačními tábory se spoustou řinčivých a hřmotných slov, s ostrými resolucemi při jejich ukončení. Lužici a Lužičanům nepomůže Svaz Společnosti Národů v Ženevě, ten mlčí k strašlivé martyrologii 160 milionů ruského národa pod bolševickou nadvládou, zabýval se sice postavením židů z pruského Slezska, ale pro Slovany a žádnou slovanskou větev nehne prstem. Utěšuje-li se tím kdo, jest buď naivní politické dítě aneb politický analfabet. Planým táborovým křikem Lužičanům neprospějeme, spíše jim dnes za vládnoucích poměrů v Německu jenom situaci ztížíme a Lužici táborovým křikem k nám taky nepřivítáme.*“³¹

Svérázný přístup zaujala periodika Národní ligy. Poté, co pořadatelé neumožnili zástupci této strany promluvit na Mužském, přinesl *Polední list* ještě v den konání manifestace zhrzenou reakci, jež se nevyhnula ani iredentistickým výrokům, ani chabě skrývanému

²³ *Projevy pro ochranu lužických Srbů*, LSV 14/8, 1933, s. 63.

²⁴ *Tábor lidu na Mužském u Mnichova Hradiště pro kulturní svobodu lužických Srbů*, *Náš kraj*, 1. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 13.

²⁵ *Na Mužském před 33 léty*, *Národní zájmy* 14/47, 26. 6. 1933, s. 1.

²⁶ *Pro kulturní záchranu lužických Srbů*, *Mladoboleslavské listy* 46/52, 8. 7. 1933, s. 1.

²⁷ *Kurzer Bericht*, SKA MZb VI, k. 8 C, f. 13.

²⁸ Muzeum města Mnichova Hradiště, Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl, f. 372r.

²⁹ Jtk., *K Lužickému dni na Mužském*, *Národní listy*, 11. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 107.

³⁰ *Pro kulturní záchranu lužických Srbů*, *Mladoboleslavské listy* 46/52, 8. 7. 1933, s. 1.

³¹ Václav VELINSKÝ, *Řekněme si jednou o Lužici pravdu!*, *Obrana národa*, 23. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 151–152.

antisemitismu, především pak ostře tepala pozvané představitele vládních stran (nazývané zde jako „*politické Inhabery Mladoboleslavska*“): „*Když mohl nějaký pan Bernheim přivést před Společnost národů otázku německých židů – cožpak by na to nestačili ti naši Dubičtí a Davidové i se svým ministrem Benešem, tolik chváleným a tolik prý váženým? A nestačí-li, nebo nechtějí-li dáti otázce svobody Lužických Srbů aspoň tuto konkrétní náplň – o programu naší zahraniční revoluce a vojska v otázce lužickosrbské a kladské už ani nemluvě – pak nač tedy vůbec mluvit? Vždyť není co říci!*“³² Vzdor tomu, že *Polední list* věnoval dlouhodobě zvýšený zájem lužickosrbské otázce, přinesl následně tento plátek pouze krátkou reflexi shromáždění na Mužském, v níž mu sice přiznal třicetitisícovou účast, ale doplnil, že „*manifestace mohla být daleko mohutnější, kdyby měla ráz celonárodní a kdyby její projevy nebyly dělány s ohledem na příslušenství řečníků k vládě koalice*“.³³

Rozporně manifestaci vnímal i slavista a nezpochybnitelná autorita mezi přáteli Lužice Josef Páta. Jemu zvláště vadily protiněmecké výpady. Páta se v dopise Vladimíru Zmeškalovi svěřil: „*Musíme to přece domyslet, co z toho všeho tady bude? Mnoho povyku pro nic za nic, snad trochu členstva ve Společnosti, ale Lužici – nepomáháme, spíše škodíme. Lužice se stala balónkem u našich polit. partají, něco, proti čemu bych nejraději napsal v našem Věstníku, abychom si mluvili pravdu! Nebyl jsem na Mužském, ale mám přesné zprávy písemné: nebylo to zrovna všechno potěšující! Ohromný humbug! [...] Lužice na programu a vylezlo z toho štvání proti našim Němcům, štvání ubohé, usvědčující nás z vlastní nemohoucnosti!*“³⁴

Páta, který aktivitám v SPL nadřazoval svou vědeckou práci, se nemohl ztotožnit s poněkud machiavellistickým pojetím Miloslava Škody, které se v nekritickém nadšení pro Lužické Srby odpoutávalo od reality. Z nepřímých narážek se zdá, že Škoda po Pátovi požadoval vyjádření v duchu vypjatého nacionalismu, což profesor odmítl. Zmeškalovi posléze vysvětloval: „*Já píši jako odborník a nesmím psátí fantasie, nemohu psátí demagogické fráze jako činí naši politikové. Vědecká pravda je mi nade všechno a mrzí mne každý omyl i nedopatření. Ty tomu snad lépe rozumíš jako můj bývalý žák než p. Škoda, že nemohu psátí do větru. Naopak je dobře, že zase někdo hájí přísné kritické stanovisko!*“ Přílišné pochopení pro Škodův způsob činnosti vyčítal i Zmeškalovi: „*Nerozumím tedy dobře Tvému stanovisku, jež se kryje ze Škodovým. Vidím, že nejsme na téže linii.*“³⁵

Spor o hodnocení manifestace mezi Pátou a Zmeškalem, spor vědce, snažícího se o přísnou objektivitu, a nadšence, který v zájmu účelu neváhá upravit detaily, se také promítl do zpráv o vězňených Lužických Srbech. I když již byli propuštěni, Zmeškal některé z nich stále označoval za žalářované, což Páta nesl nelibě.³⁶ V dlouhodobějším měřítku ale při prezentaci zvítězilo Zmeškalovo pojetí. Ten ve své jednatelské zprávě za rok 1933 dal propuštění Lužických Srbů do přímých souvislostí až s českými i značně přeceněnými zahraničními manifestacemi. Celkově tak prý „*výslednicí naší akce bylo, že jsme postup Němců zastavili, uvěznění luž. Srbové byli konečně propuštěni a pomalu nastával v Lužici klid.*“³⁷

³² *Národní opozice nemůže dnes mluvit pro svobodu Lužických Srbů*, *Polední list*, 5. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 55.

³³ *30 000 osob manifestuje pro Lužické Srby*, *Polední list*, 7. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 62.

³⁴ T. MEŠKANK, *Kultur besteht – Reich vergeht*, s. 230.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ V. ZMEŠKAL, *Výroční zpráva Společnosti přátel Lužice za rok 1933*, LSV 15/4–5, 1934, s. 29.

Příliš pozitivně se k manifestaci nestavěla sudetoněmecká periodika. Varnsdorfský *Abwehr* v předvečer manifestace upozorněním na propuštění vězňených Lužických Srbů a obnovení vydávání lužickosrbských periodik vlastně zpochybnil význam shromáždění.³⁸ Manifestace samá byla posléze hodnocena jako „*rozmach českého nacionalismu*“.³⁹

Ozvali se i Lužičtí Srbové. *Serbske Nowiny*, po provedené čistce pišící loajálně, v článku Arnošta Ľakara *Serbja a Češa* odmítly české starosti o Lužické Srby a od manifestace na Mužském, o níž se prý v Lužici vůbec nevědělo, se distancovaly.⁴⁰

Čekání na Ženevu

Poté, co odezněly bezprostřední reflexe manifestace, nastal na Mladoboleslavsku na lužickosrbské frontě klid. Prázdniny byly v plném proudu, místní odbor SPL, na jehož řízení se nejvýznamněji podíleli učitelé, utlumil činnost. V Jabkenicích nepobývali již lužickosrbsští školáci, ale děti hraničářů. A Miloslav Škoda s Rudolfem Kudrnou řešili účty za manifestaci.

Shromáždění totiž skončilo v červených číslech. Organizátoři ze Sdružených slovanských spolků sice prokázali obchodního ducha. Dobře si vědomi ekonomického potenciálu shromáždění upozorňovali: „*Manifestace bude vhodnou příležitostí i k obchodům. Cukráři a pod. mohou tu za poplatek 20 Kč prodávati své zboží. Z každého vyčepovaného hektolitrů piva obdrží pořadatelstvo 20 Kč.*“⁴¹ Těžko říci, zda skutečně všichni stánkaři poctivě zaplatili poplatek, výtěžek akce ale „*po stránce finanční neuspokojil*“⁴², finanční ztráta činila nemalých 9 000 Kč.⁴³ Proto následně vyvolala menší vzrušení zpráva, že se kapele turnovské národní gardy, ač nebyla původně vůbec objednána, má za její vystoupení zaplatit 1 200 Kč.⁴⁴ Nevíme bohužel, kterak výplata hudebníků dopadla.

Finanční situaci vylepšilo vydání odznaků s heslem manifestace „*Zachraňte Lužici!*“.⁴⁵ Otisk (spíše šlápotu) tábor lidu zanechal i v kulturním světě. Nadšeného sokola Gustava Oplta z Bakova nad Jizerou inspiroval zážitek z Mužského ke složení pochodu „*Za kulturní svobodu Lužických Srbů*“. Práce „*z citů nejčistších vyšlá*“ se prodávala v sadě „*15 výtisků za 10 Kč, z nichž připadají účelu 3 Kč*“.⁴⁶ Finanční těžkosti Škody s Kudrnou citelně vylepšil „*dar Spořitelny města Ml. Boleslavě ze zisku za rok 1932*“, z nějž Sdruženým slovanským spolkům připadlo 2 500 Kč.⁴⁷

³⁸ *Für die Lausitzer Wenden*, *Abwehr*, Warnsdorf, 4. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 47.

³⁹ „*Der Aufschwung des tschechischen Nationalismus.*“ *Protest der 30.000*, *Der Tag*, Dux, 14. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 146.

⁴⁰ Ľ. [= Arnošt ĽAKAR], *Serbja a Češa*, *Serbske Nowiny* 92/166, 24. 7. 1933, s. 2.

⁴¹ *Manifestace pro Lužici na Mužském*, *Večerní České slovo*, příl. Mladá Boleslav, 19. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 132.

⁴² *Dovídáme se*, *Rodný kraj*, 20. 8. 1932, SKA MZb VII, k. 25 A, f. 62.

⁴³ Mnichovohradištská pamětní kniha uvádí příjmy kolem 6 000 Kč, výdaje činily zhruba 15 000 Kč. Muzeum města Mnichovo Hradiště, Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl, f. 372r.

⁴⁴ *Dovídáme se*, *Rodný kraj*, 20. 8. 1932, SKA MZb VII, k. 25 A, f. 62.

⁴⁵ *Zachraňte Lužici!* *Jizeran* 54/29, 15. 7. 1933, s. 4.

⁴⁶ *Z citů nejčistších*, *Věstník sokolský*, SKA MZb VII, k. 26 A, f. 57.

⁴⁷ *Dar Spořitelny města Ml. Boleslavě ze zisku za rok 1932*, *Jizeran* 54/31, 30. 7. 1933, s. 6.

Všichni již ale vyhlíželi druhé kolo příběhu manifestace, jež se na říjen chystalo v českém prostředí až mytizované Ženevě. A dlužno dodat, že šlo o vyhlížení optimistické. Vždyť přece „projev na hoře Mužský nikdy neselhat“⁴⁸. Kritickým slovům Václava Velinského nebylo popřáno sluchu, nejspíš ani do Mladé Boleslavi nedorazila.

Zdá se, že atmosféra očekávání paralyzovala činnost mladoboleslavského odboru SPL. Na výborové schůzi 18. srpna se ještě hýřilo plány: „*Usneseno ponechatí na rodné škole Lužičanku Marii Renčec a uspořádati dne 28. září společenský večer přátel Lužice ve prospěch Lužických obětí hakenkrajclérské persekuce.*“⁴⁹ Pomiňme nyní, že se Marja Rjenčec vrátila do vlasti, na tom nesla vinu napjatá politická situace v Německu. Na počátku září ale mladoboleslavská odbočka SPL ohlašuje, že „*přistupuje k nanejvýše zodpovědným úkolům*“, o společenském večeru již není ani vidu, ani slechu. Celým článkem naopak prostupuje očekávání blížícího se zasedání rady Společnosti národů.⁵⁰

Informace ze Ženevy v Mladé Boleslavi přinášely agrárnícký *Rodný kraj* a *Mladoboleslavské listy*. Tato periodika přebírala zprávy ženevského zpravodaje ústředního tiskového orgánu agrární strany, deníku *Venkov*, Aloise Šaška.⁵¹ I to svědčí o zvýšené pozornosti, jaká se na Mladoboleslavsku upírala k Ženevě. Při jiných příležitostech krajský tisk referáty z pléna Společnosti národů neotiskoval.

Počáteční zprávy utvrzovaly optimistická očekávání. Do Ženevy dorazila německá delegace. Nikdo netušil, že jde o poslední jednání Společnosti národů, jehož se zúčastní.⁵² Naopak, Němci se snažili budit příznivý dojem. Redaktoru Šaškovi poskytl interview říšský ministr lidové osvěty a propagandy Joseph Goebbels. Ministr, věren úkolu propagandistovu, „*přisvědčil, že zná existenci této slovanské větve na půdě německé a pravil, Naší snahou není násilná politická asimilace. Naopak. Jsme ochotni šetřit jazykových a náboženských práv lužické menšiny, tak jako jiných minorit v novém státě. V tom se lišíme od politiky starého režimu, která užívala více méně násilných prostředků.*“ Alois Šašek byl přeci jen znalejší věci než mladoboleslavští příznivci Lužických Srbů. Referát tak uzavíralo varování: „*Je ovšem otázka, bude-li německá vláda tento příslib realizovati.*“⁵³

Optimismus skončil 14. října. Toho dne totiž *Mladoboleslavské listy* otiskly drobný Šaškův článek *Co bude s peticemi pro Lužické Srby v Ženevě*. Redaktor předpokládal, že petice bude vrácena, poněvadž „*záležitost Lužických Srbů leží mimo kompetence Společnosti národů*“. Německo totiž neuznalo Lužické Srby jako menšinu, Společnost národů se tak jimi nemohla zabývat.⁵⁴ Následující hodiny Šaškova očekávání potvrdily. O Lužických Srbech nepadlo na plénu ani slovo. Na zprávy, které znamenaly fiasko celé anabáze, okamžitě zareagoval Miloslav Škoda. Zklamané sorabofily vyzýval: „*Jednala-li menšinová ženevská komise právě v těchto dnech o ochraně menšin a nehovořilo-li se o Lužici, nechť naši lidé nejsou touto skutečností nijak roztrpčeni a zejména*

⁴⁸ *Pro kulturní záchranu lužických Srbů*, Mladoboleslavské listy 46/52, 8. 7. 1933, s. 1.

⁴⁹ *Výbor Společnosti přátel Lužice v Ml. Boleslavi*, Mladoboleslavské listy 46/64, 23. 8. 1933, s. 1.

⁵⁰ *Společnost přátel Lužice*, Mladoboleslavské listy 46/68, 6. 9. 1933, s. 2.

⁵¹ *Němci jsou ochotni jednati o Lužických Srbech*, Rodný kraj, 5. 10. 1933, SKA MZb VII, k. 26, f. 31.

⁵² Německo ze Společnosti národů 19. října vystoupilo. Jürgen JOHN/Jürgen KÖHLER, *Der Völkerbund und Deutschland zwischen den Weltkriegen*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 38 (1990), s. 387–404.

⁵³ *Němci jsou ochotni jednati o Lužických Srbech*, Rodný kraj, 5. 10. 1933, SKA MZb VII, k. 26, f. 31.

⁵⁴ *Co bude s peticemi pro Lužické Srby v Ženevě*, Mladoboleslavské listy 46/78, 14. 10. 1933, s. 2.

necht' neupouštějí od další práce. Jedním pokusem nelze všeho dosíci.“ Doplnil i chabé přesvědčování, že „především my Češi a s námi ostatní Slované jsme povinni starati se o to, aby Lužičané vydrželi“⁵⁵.

Ústředí SPL rovněž přes prázdniny omezilo činnost, reportáž z manifestace se tak objevila až v říjnovém čísle *Lužickosrbského věstníku*. Datum vydání, 20. říjen, následovalo krátce po ženevských jednáních. Směřování manifestace k Společnosti národů zde tak není nijak zdůrazňováno. Název této organizace padne v celém textu pouze v citaci přijaté rezoluce. Místo Ženevy byli zmíněni jako adresáti Lužičtí Srbové a Němci: „V Lužici mohli se přesvědčiti, že nejsou osamoceni. Němci pak, že jejich násilí nezůstane utajeno před vzdělanou Evropou.“ Zcela reinterpretován mohl být i význam shromáždění: „Zvláštního významu nabyla manifestace tím, že na ní promluvili zástupci všech politických stran, na kterých nyní je, aby skutky pomáhali Lužickým Srbům v jejich těžké situaci.“⁵⁶

O měsíc později dorazilo stanovisko ústředí SPL k ženevským jednáním. Po Škodových obavách z roztrpčení nebylo ani památky:

*„Pamětní spis pro Lužické Srby, který poslaly Společnosti národů do Ženevy veškeré ‚Společnosti přátel Lužice‘, měl dobrý výsledek zatím aspoň ten, že v samé Společnosti národů podal zástupce Haiti resoluční návrh pro povinnost ochrany menšin ve všech státech stejně – ne toliko v 15 menších a středních, zatím co 56 států ostatních je vůbec bez závazků k menšinám. ‚Lužicko-srbský věstník‘ je po té stránce spokojen. Svět byl upozorněn na osud Lužických Srbů velmi obratně, ačkoliv ani jeden z delegátů oficiálně o Lužici nemluvil. Pamětní spis SPL. vykonal svůj úkol. – Společnost přátel Lužice neopustí Lužické Srby a vytrvá v boji až do úplného vítězství.“*⁵⁷

Sebeuspokojivé stanovisko pražské SPL mohlo nalézt ohlas kdekoli, ne však u účastníků a pořadatelů manifestace, kteří i díky dlouhé kampani byli ochotni uvěřit v úspěch svého počínání. Na Mužském „Společnost národů – to byl zářivý paprsek naděje všech těch tisíců!“⁵⁸ Zářivý paprsek nyní zhasl, výsledkem bylo to, před čím varoval Škoda: roztrpčení.

S tímto roztrpčením se úzce pojilo i vystřízlivění. Miloslav Škoda vnímal podporu Lužických Srbů jako „slovanskou a lidskou povinnost“⁵⁹, zároveň řadu členů spolku podezíral, že činnost v korporaci je pro ně „milou zábavou“⁶⁰. Zřejmě nebyl daleko od pravdy. Bylo však logické, že volnočasovým aktivitám mnozí více než charakter zábavy nepřikládali. Činnost v prolužickém spolku mohla být chápána jako hra. Hra na zapojení se do společnosti, k navození pocitu splnění vlastenecké povinnosti, kdy důležitý byl fakt zapojení se do určité národní činnosti, její podoba a výsledky nebyly až tak důležité.⁶¹ Zemitěji toto vyjádřil Václav Velinský: „My řečneme, deklamujeme, táborujeme,

⁵⁵ Mil. ŠKODA, *Do další práce pro Lužici*, Národní zájmy 14/78, 16. 10. 1933, s. 1.

⁵⁶ *Projevy pro ochranu lužických Srbů*, LSV 14/8, 1933, s. 63–65.

⁵⁷ *Pamětní spis pro Lužické Srby*, Mladoboleslavské listy 46/91, 29. 11. 1933, s. 2.

⁵⁸ „Der Völkerbund – das war der leuchtende Hoffnungsstrahl für all die Tausenden!“ *Kurzer Bericht*, SKA MZb VI, k. 8C, f. 15.

⁵⁹ *Zachraňte Lužici!* Jizeran 54/27–28, 2. 7. 1933, s. 4.

⁶⁰ *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu 24/43–44, 23. 10. 1931, s. 4.

⁶¹ Toto pro ústředí lužického spolku naznačuje P. LEDVINA, *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice*, s. 22. Teorii herní povahy aktivit uvádí Vladimír MACURA, *Mytologie Slávy dcery*, Česká literatura 24/1, 1976, s. 32–46. Macura takto vykládá povahu českého národního obrození.

*manifestujeme, rádi přijímáme rozhorlené resoluce, k tomu je vždy v doprovodu hlučná muzika, trochu piva, parády v národních krojích, a když to vyprchá, pak jsou hraničáři, naše hranice, Lužice i Lužičané ponecháni tomu svému starému osudu a nerovnému boji.*⁶²

Shromáždění na Mužském ale bylo příliš mohutné, požadavky příliš jasné a jejich adresát příliš konkrétní na to, aby „to vyprchalo“. Tím, že se Společnost národů memorandy odmítla vůbec zabývat, popřela jejich smysl. Iluze užitečné práce byla zničena. To, co za užitečný výsledek prohlašovalo ústředí SPL, ať již šlo o společné vystoupení československých státotvorných stran, nebo návrh haitského delegáta Společnosti národů, stačilo k potvrzení užitečné práce pro ústředí samé a pro nezainteresované odbory.

Manifestace na Mužském tvoří mezník sorabofilských aktivit na Mladoboleslavsku. Místní odbor SPL upadl do letargie a omezil svou činnost. Zároveň je však třeba podotknout, že aktivitami v podobě občasných společenských večerů se mladoboleslavští dostali na roveň většiny ostatních odborů, jež dosud výrazně přechánili.⁶³

Úpadek aktivit mladoboleslavských přátel Lužických Srbů nelze zdůvodňovat pouze důsledky manifestace. Podobu sorabofilských aktivit a směřování spolku určoval velice nízký počet osob. Od roku 1932 se začíná projevovat jejich postupný přesun k tématům, která jsou vnímána jako potřebnější a Lužickým Srbům nadřazená. Jedná se jednak o slovanofilství, jednak o orientaci na českou menšinu v pohraničí. SPL není poté již schopna generovat ze svých řad adekvátní náhradu.⁶⁴ Na úrovni akce, kterou vytvářelo několik „národních pracovníků“, stojí reakce masy, konzumentů sorabofilských aktivit. Ti postupně ztrácejí zájem o osvětové přednášky i o kulturní vystoupení. Ochtyně se naopak účastní manifestací, které jim poskytují iluzi užitečné práce.⁶⁵ S tím úzce souvisí změněná politická situace. S Lužickými Srby již nebylo možné se stýkat, o prázdninách v roce 1933 nedorazily do Jabkenic lužickosrbské děti a Mladou Boleslav opustili studenti z Horní Lužice. Avšak právě možnost setkání s Lužickým Srbem byla jednou z nejvýznamnějších motivací k účasti na činnosti SPL.⁶⁶ Spolku tak zůstala toliko možnost šířit osvětu o lužickosrbském etniku, o což v Mladé Boleslavi již nebyl zájem, a protestovat proti útlaku Lužických Srbů.

Do této mozaiky jako jeden z kamínků zapadá i příběh Mužského. Poté, co se Společnost národů odmítla zabývat zaslaným memorandem, byla právě možnost protestu proti útlaku Lužických Srbů znevěhodněna. Situace, kdy již nebyla možná přímá hmotná podpora Lužických Srbů a smysl manifestací v jejich prospěch byl zpochybněn, nahrávala urychlení příklonu k hraničářům. Ti mohli snadno obsadit prostor uvolněný Lužickými Srby – doslova na jabkenických táborech, přeneseně na manifestacích. Aktivity ve prospěch hraničářů mohly zároveň uspokojit potřebu vykonávat „užitečnou“ činnost.

⁶² Václav VELINSKÝ, *Řekněme si jednou o Lužici pravdu!*, Obrana národa, 23. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 152.

⁶³ Srov. pravidelnou rubriku *Zprávy z odborů v Lužickosrbském věstníku*.

⁶⁴ Blíže L. FUTTERA, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku*, s. 102–105.

⁶⁵ V podstatě již od podzimu 1931 zůstala účast každé osvětové přednášky za očekáváním (viz např. *Lužický večer*, Obrana lidu 24/42, 16. 10. 1931, s. 4.). Naopak Bohuslavu Havlínovi se např. jen na příjezd lužickosrbských dětí podařilo přilákat prý až pět tisíc lidí. Sj. [= Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV 13/7, 1932, s. 58.

⁶⁶ K tomu blíže L. FUTTERA, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku*, s. 96–101.

Rozčarování z vývoje událostí po manifestaci na Mužském zažívali i její organizátoři. Mioslav Škoda sice nabádal ostatní, aby se nenechali odradit prvním neúspěchem, a vyzýval k další činnosti.⁶⁷ Jeho idealismus ale utrpěl těžkou ránu. S Rudolfem Kudrnou zatím připravoval vydávání časopisu *Slovanská spolupráce*, jejíž první dvojčíslo vyšlo na počátku února.⁶⁸ Časopis ale pro malý zájem ihned zanikl.⁶⁹ Tento další neúspěch, jenž vedl k zániku Sdružených slovanských spolků, i způsob, jakým ústředí českolužického spolku uchopilo manifestaci na Mužském, vedly k ostré kritice SPL, s níž Škoda vystoupil v roce 1935.⁷⁰

Cesty paměti

Neslavným koncem odeslaného memoranda se manifestace na Mužském stala součástí historie. Zároveň se začal vytvářet její obraz v paměti české sorabistiky. Podobu tohoto obrazu naznačila jednatelská zpráva SPL, kterou na valné hromadě ústředí této organizace 8. dubna 1934 přednesl Vladimír Zmeškal. Ten na akci zdůraznil její mohutnost. V jeho pojetí „*sjednotili jsme se ve svém zájmu o Lužici a možno říci, že celý národ stál a jistě i dnes stojí za lužickými národními požadavky. Zájem o Lužici stal se u nás, vlastně po prvé po světové válce, zájmem všénárodním. Bylo to jasně vidět z mohutného projevu pro Lužici na památné hoře Mužský za účasti českého lidu, v den slovanských věrozvěstů 5. července.*“ Jako hlavní úspěch manifestace bylo nabídnuto již zmiňované značně problematické propuštění vězňených Lužických Srbů. Svého vysvětlení se dočkala i ženevská zápletká. Zmeškal přiznal, že „*vlivem politických i právních okolností náš zákrok neměl a také nemohl mít právního podkladu, ale měl velký mravní význam a způsobil hlavně, že bylo ve vhodné době opět upozorněno na Lužici.*“ Jako odůvodnění toho, že spis nebyl projednán, posloužilo vystoupení Německa ze Společnosti národů.⁷¹ Tento výklad byl posvěcen přetištěním jednatelské zprávy v reprezentativním sborníku *Naše styky s Lužicí*.⁷²

Ke „své“ manifestaci se hlásil i její hlavní organizátor Škoda. Ten se po fiasku časopisu *Slovanská spolupráce* navrátil k Lužickým Srbům a snažil se tiskovou kampaní povzbudit zájem o ně v Mladé Boleslavi. Součástí těchto aktivit bylo i vydání brožury *Tragická otázka lužickosrbská*. Škoda si stále zřetelněji uvědomoval diskrepanci mezi slovy a činy sorabofilů, kteří nemohli dostát jeho přísným požadavkům. Zatímco roku 1931 káral mladoboleslavské spoluobčany, že jim jde hlavně o „*milou zástavu*“,⁷³ nyní směřovaly obdobné výtky na celou SPL. Kritizoval zvláště její sebeuspokojení, jež zavládlo i v hodnocení manifestace na Mužském. Na paškál si vzal i memorandum SPL z července 1932. Na větě z tohoto memoranda: „*Věříme pevně, že celý vzdělaný svět s námi souhlasí a že bude ze všech sil a za všech okolností napomáhati k tomu, aby se také Lužickým Srbům dostalo jejich národních práv, aby mohli dále úspěšně pěstovati*

⁶⁷ Mil. ŠKODA, *Do další práce pro Lužici*, Národní zájmy 14/78, 16. 10. 1933, s. 1.

⁶⁸ *Literární hlídka*, LSV 15/3, 1934, s. 27.

⁶⁹ SOkA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mladá Boleslav. Třetí pamětní kniha Mladé Boleslavi 1. 1. 1931 – 31. 12. 1935, s. 228–229.

⁷⁰ M. ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, s. 8.

⁷¹ Vladimír ZMEŠKAL, *Výroční zpráva Společnosti přátel Lužice za rok 1933*, LSV 15/4–5, 1934, s. 29–30.

⁷² Vladimír ZMEŠKAL, *Výroční zpráva Společnosti přátel Lužice za rok 1933*. In: Josef PÁTA/ Vladimír ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky s Lužicí*, Praha 1934, s. 97–107.

⁷³ *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu 24/43–44, 23. 10. 1931, s. 4.

svou národní kulturu a zachovávatí svůj slovanský svéráz,“ vášnivě dokazoval přehnanost a neoprávněnost tvrzení o „celém vzdělaném světě“. ⁷⁴ Před dvěma lety se přitom celého vzdělaného světa na Mužském dovolával ne jeden řečník i sami pořadatelé.

Ani Škoda nepřipomíná, že manifestace vlastně vyšuměla do ztracena, vítězi zde hrdost autora na své dílo. Je patrné, jak jej těší, že se mu podařilo oslovit masu. Ostatně toto oslovení mas, jež měly být přivedeny ke „kulturní slovanské práci“, bylo vždy jeho cílem, který se mu podařilo málokdy zrealizovat. Hlavně pak zdůrazňuje, přehlížeje naopak zásluhy mnichovohradištských, že manifestace na Mužském „byla výhradně mladoboleslavským dílem“ (včetně proložení tučným písmem). I ve Škodově pojetí je na původní účel shromáždění zapomenuto. Na rozdíl od Zmeškalova všenárodního semknutí klade Škoda, shodně jako již ve výzvách k účasti, nejvýše ideu: „*Jaká byla základní myšlenka této mohutné manifestace? Co bylo vlastně tou hnací silou všech těch přemnohých, kteří na Mužský přišli přede dnem svátku mistra Jana? Byl to zajisté smysl pro demokracii a humanitu. A v tom spočívá hlavní cena té manifestace.*“ ⁷⁵

Ústředí SPL kritiku taktně přešlo a v krátké recenzi pouze slíbilo, že „*příležitostně výkladům Škodovým věnujeme několik vlastních poznámek*“ ⁷⁶. Bohužel nesplněn zůstal jak tento slib, tak i Škodovo ujištění, že „*celá tato věc podrobně bude probrána v samostatné práci*“. ⁷⁷ Škoda sám byl navíc již na počátku roku 1936 přeložen na Podkarpatskou Rus. ⁷⁸

Škoda zůstal věren svým nerealistickým požadavkům. Celá SPL, jež v roce 1933 čítala celkem 3 423 členy, ⁷⁹ z nichž aktivních organizátorů byl, stejně jako v Mladé Boleslavi, zlomek, neměla šanci vyvíjet mezinárodní tlak na Německo. I na ni lze vztáhnout Macurův koncept hry, ovšem hry organizované ve větším měřítku, jíž hráli muži zvučnějších jmen.

Jakékoli veřejné připomínky Lužických Srbů přervala druhá světová válka. Bezprostředně po odeznění válečné vřavy nastala zlatá éra českého zájmu o Lužické Srby. Obnovená SPL dosáhla rekordního počtu členů ⁸⁰ a kdekdo již viděl obojí Lužici připojenou k Československu. Šlo také o dobu, která přála lidovým manifestacím za práva Lužických Srbů. Roli při nich hrála i vzpomínka na dosud nejmohutnější shromáždění na Mužském.

⁷⁴ *Na základě čeho ta víra „v celý vzdělaný svět“? Prokázal tento svět v lužické věci, nebo alespoň ve věci podobné, nějakým významným a důležitým činem, že by si opravdu zasluhoval, aby mu bylo věřeno? Nebo dokázala to alespoň nějaká podstatná část tohoto světa? Nebo prokázali to alespoň intelektuální vůdcové světa? To, že byla založena v tom neb onom státě Společnost přátel Lužice, je zajisté uspokojující zjev, nebo že někde vydali snad o Lužici knížku, bylo zajisté přáteli Lužice a Lužičany uvítáno, právě tak bylo s uspokojením jimi zjišťováno, že se Lužici zabývají také i někteří neslovanští vědci. Ale kolik bylo založeno těch Společností přátel Lužice? Kolik bylo těch knížek o Lužici? Kolik bylo těch vědců? Naprosto nelze na těch ojedinelých zjevech budovatí víru „v celý vzdělaný svět“.* M. ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, s. 8.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Literární hlídka*, Lužickosrbský věstník 16/6, 1935, s. 52.

⁷⁷ M. ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, s. 11.

⁷⁸ *Mladá Boleslav*, LSV 17/4–5, 1936, s. 44.

⁷⁹ *Počet členstva v letech 1929–1933*, LSV 15/4–5, 1934, s. 36.

⁸⁰ Koncem roku 1945 čítala SPL 6 064 členy, takřka dvakrát více než před válkou. Jindřich ČERNÝ, *Jednatelská zpráva o činnosti Společnosti přátel Lužice v Praze za rok 1945*, LSV 21/5–6, 1946, s. 40.

Již 1. července 1945 pořádal mnichovohradištský okresní národní výbor „*Hold Rudé armádě*“. Během slavnosti v zámecké zahradě vystoupili s projevy připomínajícími Lužické Srby jednatel ústředí SPL Jindřich Černý a předseda Lužickosrbského národního výboru, v Praze založené národní lužickosrbské organizace, farář Jan Cyž.⁸¹

Vzpomínkou na již dvanáct let starý tábor lidu byla motivována manifestace „*českého severu za národní práva slovanské Lužice*“, jež se konala 2. září 1945. Myšlenka na akci se zrodila přímo ve stínu Mužského, v hlavě mnichovohradištského učitele a pozdějšího předsedy okresního národního výboru Jaromíra Plcha. Mužský se měl stát opět jejím dějištěm, ne však dějištěm jediným. Shromáždění bylo totiž koncipováno jako aktivita celého „*českého severu*“. Konalo se proto paralelně na devíti místech: na Bezděžu, ve Frýdlantu, v Liberci, v Mnichově Hradišti, v Mladé Boleslavi, v Semilech, ve Šluknově, v Turnově a ve Varnsdorfu. Ústředí SPL a Lužickosrbský národní výbor poslaly své řečníky. Do Mnichova Hradiště se tak opět vrátil Jan Cyž. Na akci prý dorazily „*desetitisíce českých hraničářů, někde i početné výpravy Lužických Srbů*“. Ve 21 hodin „*vzplály na horách a kopcích četné hranice symbolizující svobodu a bratrství, místy zpestřené ohňostroji, jejichž jasná záře byla dobře viditelná i daleko v Lužici*.“⁸² I když manifestace snad masivnosti překonala svůj vzor z roku 1933, v době bohaté na zvraty se na ni rychle zapomnělo.

V březnu 1948 saský zemský sněm přijal zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva. Rovnoprávné postavení Lužických Srbů zaručovala i ústava vzniknuvší Německé demokratické republiky.⁸³ Vlastně tak došlo k naplnění požadavku „*kulturní svobody Lužických Srbů*“, hesla, jež se před patnácti lety ozývalo z vrcholu Mužského. Jestliže alespoň na přelomu 40. a 50. let přinášela Lužickým Srbům přínaležitost do zájmové sféry Sovětského svazu výhody, v Československu naopak po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 styky s Lužickými Srby stagnovaly. SPL byla s výrazně omezenou členskou základnou počátkem 50. let začleněna do Společnosti Národního muzea v podobě Sboru pro studium lužickosrbského národopisu a kultury.⁸⁴

V této situaci utichla reflexe manifestace na Mužském z české strany a naopak se k ní mohla vztáhnout institucionalizovaná marxistická lužickosrbská historiografie. V roce 1968 v lužickosrbském kulturním časopise *Rozhled* otiskl historik Měrčín Kasper studii *Někotre zwonkownopolitiske aspekty serbskeho prašenja 1933 do 1937*⁸⁵, jejíž text se stal východiskem pro pasáž v třetím díle syntézy lužickosrbských dějin *Geschichte der Sorben* (paralelně vydané v lužickosrbské verzi s titulem *Stawizny Serbow*) z roku 1976 od téhož autora. Pouze okrajově jsou zmíněna memoranda zasílaná Společnosti národů, aniž by však byla dána do souvislosti s manifestací na Mužském. Shromáždění na Mužském je prezentováno jako „*vrchol této masové akce v ČSR*“, nijak však neřeší otázku pořadatelsví. Hlavní devizou této události je v Kasperově pojetí její mohutnost, jako údaj o účasti přebírá oficiálních „*více než 30 000 lidí*“. V kontextu dalšího vývoje Kasper spatřuje hlavní přínos manifestace v jejím protifašistickém zaměření: „*Shromáždění na vrchu Mužský bylo imponantní manifestací českých hraničářů*

⁸¹ *Manifestace, přednášky a schůze věnované Lužici v roce 1945*, LSV 21/5–6, 1946, s. 52.

⁸² Jindřich ČERNÝ, *Čeští hraničáři a Lužice*, LSV 21/1–2, 1946, s. 16.

⁸³ P. KUNZE, *Kurze Geschichte der Sorben*, s. 67.

⁸⁴ *Dějiny SPL*. Dostupné z URL: <http://www.luzice.cz/home/cesko-luzicke-vztahy/dejiny-spl.dot> [citováno 1. 12. 2013].

⁸⁵ Měrčín KASPER, *Někotre zwonkownopolitiske aspekty serbskeho prašenja 1933 do 1937*, *Rozhled* 18/4, 1968, s. 121–132.

ze severních Čech proti hitlerovskému fašismu, za demokracii a lidská práva.“⁸⁶ Obraz manifestace jako nejmohutnějšího zahraničního vyjádření podpory Lužickým Srbům převzala i stručná syntéza *Kurze Geschichte der Sorben* z pera Petera Kunzeho, vzniknuvší již po roce 1990.⁸⁷

Nejkvalitnější zpracování meziválečných lužickosrbsko-českých styků představuje disertace Timo Meškanka *Kultur besteht – Reich vergeht. Tschechen und Sorben (Wenden) 1914–1945* z roku 2000. Meškank se sice při určení mohutnosti manifestace drží tradičních třiceti tisíc osob, avšak snaží se o hlubší proniknutí do pozadí akce. Všimá si symbolické volby místa a data shromáždění, upozorňuje i na rozpačité přijetí manifestace Josefem Pátou. Stejně tak Meškank sleduje osud podávaných memorand až do Ženevy. Zvolené prameny, z české strany kromě Pátovy pozůstalosti zvláště celostátní tisk, mu však umožňují všimát si pouze pohledu pražského ústředí SPL. Příznačně tak manifestaci na Mužském v jeho podání svolala „Společnost přátel Lužice v Praze“.⁸⁸ Nelze si nevzpomenout na Miloslava Škodu, energicky dokazujícího, že manifestace „byla výhradně mladoboleslavským dílem“.

K shromáždění na Mužském se po znovuoobnovení po roce 1989 vztahuje i pražská SPL. Třetinu sborníku *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem* z roku 2007 zabírá studie Petra Ledviny *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice v letech 1907–1939*. Zmíněna je zde i manifestace na Mužském, správně jsou jako pořadatelé uvedeny Sdružené slovanské spolky. Problémem Ledvinovy práce je pramenná základna, jež se omezuje na tisky pražského ústředí SPL. Ledvina tak převypravuje příběh manifestace, jak jej podal již Vladimír Zmeškal.⁸⁹

V dějinách SPL na internetových stránkách spolku je manifestace na Mužském prezentována jako dílo SPL a zdůrazněna je početná účast: „Na shromáždění, svolaném Společností přátel Lužice 5. července 1933, se na hoře Mužském u Mnichova Hradiště sešlo více než 30 000 účastníků, aby Lužickým Srbům vyjádřili podporu, aby vyvolali vlnu mezinárodní solidarity s potlačovaným slovanským národem v nacistickém Německu.“⁹⁰

A reflexe manifestace na Mladoboleslavsku? Stručné zmínky o manifestaci se zvláště zásluhou regionálního historika Jaromíra Jermáře, který v komorním duchu navazuje na tradici kontaktů Mladoboleslavska s Lužickými Srby, objevují ve sbornících vydávaných k výročním obcím v okolí Mužského, respektive Mnichova Hradiště.⁹¹ Mimoto Obecní úřad v Bosni roku 2010 uveřejnil na stránkách obecního *Občasníku* úryvky z kroniky obce Mužský, mezi nimi i zmínku o manifestaci v roce 1933.⁹²

⁸⁶ „Die Versammlung auf dem Berg Mužský war eine imposante Manifestation der nordböhmisches Grenzbevölkerung gegen den Hitlerfaschismus, für Demokratie und Menschenrechte.“ Martin KASPER, *Geschichte der Sorben. Band 3. Von 1917 bis 1945*, Bautzen 1976, s. 128–130.

⁸⁷ P. KUNZE, *Kurze Geschichte der Sorben*, s. 61–62.

⁸⁸ T. MEŠKANK, *Kultur besteht – Reich vergeht*, s. 71–79.

⁸⁹ P. LEDVINA, *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice*, s. 49–50.

⁹⁰ *Dějiny SPL*. Dostupné z URL: <http://www.luzice.cz/home/cesko-luzicke-vztahy/dejiny-spl.dot> [citováno 1. 12. 2013].

⁹¹ Viz Helena PRŮŠKOVÁ, *Obec Boseň z pohledu historie*. In: Jaromír JERMÁŘ et al., *Sborník vydáný při příležitosti 950 let od první písemné zmínky o obci Boseň*, Boseň 2007, s. 5–37, zde s. 32; nejnověji pak Jaromír JERMÁŘ, *Historie Kláštera Hradiště nad Jizerou*. In: Jan JUŘENA (ed.), *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes*, Klášter Hradiště nad Jizerou 2014, s. 4–58, zde s. 29.

⁹² *Z kroniky obce Mužský*, *Občasník* 18/2, 2010. Dostupný z URL: <http://www.bosen-obec.cz/obcasniky/obcasnik-rijen-2010/> [citováno 1. 12. 2013].

Závěr

Již více než 80 let nás dělí od chvíle, kdy se na vrchu Mužském sešly tisíce lidí (a je vlastně lhotejně, kolik tisíců jich doopravdy bylo), aby vyjádřily nesouhlas s perzekucí Lužických Srbů německým totalitním režimem. Výsledkem několikaměsíčního snažení pořadatelů z mladoboleslavských Sdružených slovanských spolků, úzce spolupracujících s odborem SPL v Mladé Boleslavi, pražským ústředím této organizace a především s řadou dobrovolníků v Mnichově Hradišti bylo skutečně nejmohutnější shromáždění na podporu Lužických Srbů, jež se do té doby v českých zemích uskutečnilo.

Avšak při bližším pohledu se začnou jasné kontury manifestace jako jednoznačně úspěšného počinu ztrácet. Očekávání pořadatelů nenaplnila účast, v nedostatečné míře se podařilo oslovit pražské sorabofily. Problémem byl i vlastní průběh shromáždění. Z velké části manifestace se Lužičtí Srbové jakoby vytratili a řečníkům i shromážděným masám se stali pouhou zámlinkou k „*štvaní proti našim Němcům*“, jak se vyjádřil Josef Páta.⁹³

Manifestaci je nutno vnímat v kontextu příprav na zaslání memoranda ke Společnosti národů. Do Ženevy se obracela memoranda pojizerských obcí i rezoluce přijatá na vrcholu Mužského. Poté, co se Společnost národů odmítla těmito materiály zabývat, nastalo na Mladoboleslavsku silné rozčarování. Právě tento neúspěch manifestace lze hodnotit jako jednu z příčin útlumu dosud silného zájmu o Lužické Srby v Mladé Boleslavi a okolí.

Následné vzpomínky na manifestaci se nesly ve znamení hledání jejího přínosu a účelu. Příznačně se až na podnětnou Meškankovu práci nezdůrazňuje souvislost mezi manifestací a osudem memoranda. Je zajímavé sledovat, jakým způsobem se proklamovaný účel shromáždění proměňuje ve vztahu k době, v níž příslušná reflexe vznikla. Na rozdíl od Zmeškalova výkladu manifestace jako výrazu národního sjednocení a problematické souvislosti mezi manifestací a propuštěním vězňů Lužických Srbů se ukázalo být nosným Škodovo vyzdvižení demokratických ideálů, jež měla manifestace reprezentovat. K nim se po zkušenosti z druhé světové války přidalo i protifašistické zaměření shromáždění.

Všechny reflexe manifestace na Mužském nezapomínají zdůrazňovat její mohutnost. Právě mohutností projevu se stalo shromáždění na Mužském symbolickým a v lecčems i mytickým datem v dějinách české sorabistiky. Účelem tohoto textu ale nebylo provedení násilné a bezohledné demytizace. Zohledněním dosud opomíjeného regionálního rozměru manifestace jsem se snažil obraz shromáždění obohatit o další odstíny, které by umožnily komplexnější pohled na celou událost, a tím diferencovat její tradičně postulovaný výklad.

⁹³ T. MEŠKANK, *Kultur besteht – Reich vergeht*, s. 230.